Vonzások világa

Zsolnai Anikó Kötődés és pedagógia című könyve a 2001-es kiadás (Kötődés és nevelés) újragondolt és frissített változata. Témáját tekintve a kora gyermekkor áll leginkább a fókuszban, és három fogalmat kapcsol össze: a kötődést, a szociális-érzelmi fejlődést, valamint a pedagógiát. Tankönyv, összefoglaló mű, amely alapvető ismereteket nyújt az előbbiekben felsorolt témákban, bemutatja a legfontosabb fogalmakat, irányzatokat, kutatási eredményeket és összefüggéseket, mindezt gazdag bibliográfia zárja, amely jó kiindulópont lehet a téma kutatói számára.

A könyv első fejezetének célja a fogalmi tisztázás; megismerhetjük a kötődés különböző megközelítéseit, tárgyát, motívumát, funkcióit, irányát és erejét. A kötődés irodalma elsősorban az anya-gyermek kapcsolatával foglalkozik, azonban ennél tágabb megközelítések is léteznek, a fogalom kiterjedhet általában a szoros érzelmi emberi kapcsolatokra, de tovább is szélesíthetjük a kört, mert vannak olyan értelmezések, amelyek nem kizárólag emberi relációban tekintenek a kötődésre. Kötődhetünk tárgyakhoz, növényekhez, állatokhoz, de értékeink is erős elköteleződést, érzelmi kapcsolatot, odafordulást tükrözhetnek. A könyv elsősorban az emberi kapcsolatokkal foglalkozik, és főként a gyermek- és ifjúkorra koncentrál, ugyanakkor az értelmezési keret bemutatása kirándulásokat tesz más diszciplínák felé, így az etológia, a filozófia, a pszichológia és a szociológia irányába. Ez utóbbiak közül kiemelhető az értékkötődés kutatása, amely a pedagógia, neveléstudomány szempontjából szintén jelentősnek tekinthető, hiszen egy társadalom működését a közös norma- és értékrendszer biztosítja, ezeket az alapvető normákat és értékeket a közoktatás közvetíti. A család mellett ebben a másodlagos szocializációs közegben tanulja meg és internalizálja a gyermek az adott társadalom kultúráját, normáit, értékeit. Az értékeket elsajátítjuk és generációról generációra adjuk át, és amelyek gyakran kevéssé változnak. Ez jellemzi az emberi kötődést is, a kutatók szerint felnőttkori kötődéseinket nagymértékben meghatározzák a gyerekkori, anya-gyermek közötti kötődésünk jellegzetességei.

A kötet következő fejezete az emberi kötődések vizsgálatával foglalkozik, részletesen bemutatva az anya (gondozó) és gyermek közötti kötődéssel kapcsolatos kutatásokat, illetve azok eredményeiként létrejött mintázatokat és kategóriákat. Ahogy oly sokszor, itt is megfigyelhető, hogy a pszichológiai elméletek két nagy irányzata érvényesül: tanuljunk vagy örököljük kötődéseinket. És ahogyan más esetben is, itt sincs egyértelmű válasz, vannak veleszületett jellemzők és vannak olyanok, amelyeket később sajátítunk el, és amelyeket alapvetően befolyásol környezetünk, amelyben fontos szerep hárul az iskolára, a szociális tanulásra. Egy 1970-es évekbeli vizsgálat a kötődés három fő csoportját írta le: biztonságos, elkerülő, ambivalens, és ezt később kiegészítették egy negyedik kategóriával, a dezorientálttal (az ebbe a kategóriába tartozók nem sorolhatók be a többibe). A későbbi kutatások ezekre a kötődési mintázatokra alapvetően támaszkodnak, és igyekeznek kiterjeszteni a felnőttkori kötődések vizsgálatára, összefüggéseket keresve a gyermekkori és a felnőttkori kötődés között. A kutatók azt is vizsgálják, mi befolyásolja azt, hogy ki melyik csoportba tartozik. Természetesen, ebben az anya (gondozó) szerepe a legfontosabb, de a nemzetközi vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a kötődési mintázatokban a kulturális hatások is jelentős szerepet játszanak.

A kötet negyedik fejezete a kötődési zavarokat veszi számba, ilyen például a szorongásos kötődés, a túlzott függőség és az elkülönülés. Fontos kiemelni az iskolaiszony jelenségét. Az iskolától való

távolmaradás a helytelen szülői viselkedés miatt is bekövetkezhet (pl. a gyermek retteg, hogy a szüleivel vagy vele történik valami szörnyű dolog, ha ő elmegy az iskolába, ezért inkább otthon marad). Szintén kötődési zavart okozhat az egyik szülő halálát követő nem megfelelő gyászfeldolgozás, például ha a gyereket kizárják a család gyászából, vagy nem kap korának megfelelő választ a kérdéseire. Mindkét jelenség esetében fontos szerep jut az iskolának, a pedagógusnak, hiszen fel kell ismernie a problémát, és segítséget kell nyújtania abban, hogy megfelelő szakemberhez/segítőhöz kerüljön a család, a gyermek.

A kötet következő fejezete a szociális és érzelmi fejlődés, valamint a kötődés kapcsolatát vizsgálja, bemutatva a szociális fejlődést meghatározó belső és külső tényezőket, a szociális kompetenciát és alkotóelemeit, valamint a szociális tudás rendszerét. A szerző megállapítja, hogy számtalan kutatás bizonyítja a szociális készségek, képességek és a kötődés összefüggését. Több empirikus vizsgálat eredménye szerint a csecsemőkori anya-gyermek kötődés meghatározó szerepet játszik az egyén érzelmi-szociális fejlődésében.

A könyv utolsó fejezete az iskolai kötődéssel foglalkozik. Megfigyelhető, hogy bár a kötődés fogalmának számtalan megközelítése létezik, a szűken vett értelmezés az emberi kötődést vizsgálja, azon belül is kiemelt szerep jut az anya (gondozó) és a csecsemő kapcsolatának elemzésére, az öröklött és a tanult jellemzők megkülönböztetésére. Az iskolai kötődés esetében azt látjuk, hogy itt még szélesebb a megközelítések skálája, ami a pedagógushoz fűződő viszonyon túl a kötődést belehelyezi az iskolai kultúrába, légkörbe és klímába. Vagyis az iskolai kötődés már nem egyszerűen csak a tanár-diák viszony, hanem az iskolához mint fizikai és tanulási környezethez, valamint az iskolában lévő személyekhez (tanárokhoz, kortársakhoz, egyéb, nem pedagógus munkakörben alkalmazottakhoz) fűződő viszony is. Ebben a megközelítésben visszatér a kötődés tárgyakhoz, környezethez, értékekhez való viszonyulásként való felfogása. Fontos kiemelni, hogy az iskolai élet milyensége és a tanuló, az iskola teljesítménye összefügg, a légkör és az eredményesség kapcsolata szignifikáns, amelyet számos kutatási eredmény bizonyít itthon és külföldön egyaránt. Az is tapasztalható, hogy a klíma, a kötődés egyes elemei is összefüggnek egymással, vagyis például az iskola – vagy éppen az adott iskola, egy tantárgy – szeretete szoros kapcsolatban áll a pedagógus-diák viszony megítélésével. A szerző a pedagógus-diák kötődést vizsgálta egy korábbi kutatásában, amely során kiderült, hogy a diákok legszorosabb öt-hat kapcsolata között nincs jelen a pedagógus. Érdekes kérdés, hogy mindez hogyan alakulhat a hátrányos helyzetű tanulók esetében, akiknél a családi diszfunkciók miatt felértékelődik az iskola, a pedagógus szerepe, ahol a tanár jobban bevonódik a személyes problémák és a pályaválasztási döntések segítésébe is.

A kötetet rövid összegzés zárja, amely kiemeli a nevelés, oktatás világa számára a legfontosabb tanulságokat, következményeket. A könyvet mind gyakorló pedagógusok, mind kutatók számára egyaránt ajánljuk.

Zsolnai Anikó (2018). *Kötődés és pedagógia*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó. 112 o.

Fehérvári Anikó
egyetemi docens
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Neveléstudományi Intézet